

12. Гриневиц В. Історія українського війська (1917-1995) / В. Гриневиц, Л. Гриневиц, Б. Якимович та ін. – Львів: Світ, 1996. – 840 с.
13. История Украинской ССР / Ред. колл.: Н. Супруненко, Ю. Гамрецкий, Ю. Кондуфор и др. – Т.6. – К., 1984. – 655 с.
14. Капустянский М. Похід Українських армій на Київ-Одесу в 1919 році / М. Капустянский. – К.: Темпора, 2004. – 558 с.
15. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції / І. Мазепа. – К.: Темпора, 2003. – 608 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОВУ). – Ф.1075. – Оп.2. – Спр.8.
17. ЦДАВОВУ. – Ф.1092. – Оп.6. – Спр.2.
18. ЦДАВОВУ. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр.14.
19. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. У 2 т., 3 ч. – Т. 2 / Упоряд. В. Верстюк. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – 744 с.
20. Прохода В. Вождь та військо / В. Прохода // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). – К.: МП „Фенікс”, 1992. – С. 109-148.
21. Винниченко В. Відродження нації. Заповіт борцям за визволення / В. Винниченко. – К.: КНИГА РОДУ, 2008. – 800 с.
22. Сідак В. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника / Т. Веронська, Т. Осташко, В. Сідак. – К.: Темпора, 2004. – 416 с.
23. Удовиченко О. Третя Залізна дивізія: Матеріали до історії Війська Української Народної Республіки. Рік 1919 / О. Удовиченко / Упоряд. О. Вишнівський. – Нью Йорк: Червона Калина, 1971. – 236 с.
24. Петлюра С. В. Статті. Листи. Документи / Упоряд. В. Сергійчук. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. – Т.IV. – 704 с.
25. ЦДАВОВУ. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр.13.
26. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. У 2 т., 3 ч. – Т. 1 / Упоряд. В. Верстюк. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – 688 с.
27. ЦДАВОВУ. – Ф.1065. – Оп.1. – Спр.15.
28. Крип'якевич І. Історія українського війська / С. Шрамченко, О. Думін, З. Стефанів, Б. Гнатович, І. Крип'якевич. – Т.2. – К.: Видавництво „Варта”, 1995. – 464 с.
29. Шанковський Л. Нарис історії Українського воєнного летунства (1917-1920) / Л. Шанковський // Військово-історичний альманах. – 2002. – №2. – С. 24-43.
30. Карпов В. Військові нагороди доби Директорії УНР / В. Карпов // Воєнна історія. – 2009. – №1. – С. 121-130.
31. ЦДАВОВУ. – Ф.1075. – Оп.1. – Спр.45.

Ромашченко В. В. Влияние внешнего фактора на деятельность по созданию государственности Директории УНР (первая половина 1919 года)

В данной статье речь идет о сложном процессе украинского создания государства времен Директории УНР первой половины 1919 г. Внимание акцентируется на внешнем факторе, как одном из главных центров влияния на деятельность тогдашнего украинского политического руководства. Анализируются главные основы военного строительства и его ход.

Ключевые слова: Украинское создание государства, Директория, УНР, военное строительство, Армия УНР, Главный атаман, Наказный атаман, внешний фактор, внутренняя политика, Совет Народных Министров.

Romashchenko V. V. Influencing of external factor on state-creative activity of Directory OUNR (first half of 1919 year)

In the given article the question is difficult process of Ukrainian creation of the state time of Directory of the UNR first half 1919. Attention is accented on an external factor, as on the wests of the Ukrainian political wire of that time to reconstruct one of main centers of influence independent Ukraine. The main bases of military building and his motion are analysed.

Key words: Ukrainian creation of the state, Directory, UNR, military building, Army UNR, Main ataman, Order ataman, external factor, domestic policy, Council of Folk Ministers.

УДК 94(477)“1920”:327.01/06:341.74(44)

Я. В. Попенко

**ДІЯЛЬНІСТЬ ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ УНР У ФРАНЦІЇ
(СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 1920 Р.)**

Стаття присвячена діяльності дипломатичної місії УНР у Французькій Республіці в січні-червні 1920 р. У період існування уряду Директорії 1920 рік став переломним в українсько-французьких міждержавних взаєминах. Перша половина 1920 р. давала дипломатам УНР у Франції певні сподівання на досягнення реальних відносин між Україною та Французькою Республікою. Дипломатична місія УНР здійснила низку політичних кроків для досягнення позитивного результату. У статті проаналізована діяльність дипломатичної місії УНР, характер переговорів із французькими політиками, акції антиукраїнських сил.

Ключові слова: УНР, уряд Директорії, Французька Республіка, дипломатична місія, Антанта, Польська Республіка, українсько-польський військово-політичний договір.

Однією з головних ознак суверенної держави є наявність власної зовнішньополітичної стратегії розвитку країни. Новітні зовнішньополітичні орієнтири України можна визначити як багатовекторні, тобто політика партнерства зі всіма державами. Звісно, така міжнародна позиція має як свої переваги, так і значні недоліки. До переваг, безумовно, можна віднести можливість співпраці з іноземними партнерами в багатьох напрямках, починаючи з політико-економічної співпраці, і закінчуючи гуманітарною сферою. Водночас

беззаперечні і недолики. Досить часто реалії сучасної української міжнародної політики демонструють явне надання переваги лише одній стороні, навіть на шкоду власним інтересам. Іноді українська дипломатія „застосує” і тактику „вичікування”, коли необхідно чітко висловитись щодо певних міжнародних подій.

Таким чином, політика багатовекторності доволі часто зіграє з українською дипломатією „злий жарт” – фактично стає перепорою в справі інтеграції України до європейської та світової спільноти. Аналізуючи сучасний розвиток української дипломатії, не варто забувати і про історичний досвід міжнародної діяльності України, зокрема періоду Директорії УНР, кінця 1918-1921 рр. У той історичний період саме відсутність чіткого розуміння зовнішньополітичних пріоритетів, невизначеність міжнародної політики та позиція нейтралітету, значною мірою спричинили втрату власної державної незалежності.

Актуальність вивчення історичного досвіду міжнародних відносин між Україною та Французькою Республікою обумовлена досить сильними економічними та політичними позиціями останньої у сучасній європейській політичній системі, її впливом у формуванні міжнародних відносин новітньої доби.

Питання зовнішньополітичної діяльності України 1917-1921 рр. знайшли часткове відображення в численних монографіях та публікаціях як безпосередніх учасників визвольних змагань, так і вчених української діаспори [1; 2; 3; 4]. Завдяки спогадам учасників української революції, залученню у науковий обіг архівних джерел західного походження вченими української діаспори – сучасні дослідники отримали значний матеріал з даної проблематики і можливість продовжити вивчення теми на широкій джерельній основі. Питання міжнародної діяльності УНР доби Директорії знайшли певне висвітлення і в радянській історіографії [5; 6]. Проте внаслідок компартійної заідеологізованості її представників зовнішня політика УНР не знайшла в їх працях об'єктивного висвітлення. За визначенням Г. Федотова: „Історик одержував свої схеми готовими з якихось комітетів: йому залишається сумлінно і компетентно вишивати візерунки” [7, с.65].

Попри притаманний радянським дослідникам ідеологічний суб'єктивізм в оцінці історичних подій, ними накопичений значний фактичний матеріал, який необхідно використовувати, звертаючись до даної теми. Міжнародне становище УНР та її дипломатична діяльність також знайшли висвітлення у низці праць сучасних дослідників [8; 9; 10]. Однак діяльність дипломатичного представництва України у Франції розглядається в них побіжно, лише в контексті загальнополітичної зовнішньої діяльності Директорії УНР.

Пропонована стаття є спробою комплексного дослідження становлення і функціонування дипломатичного представництва Директорії УНР у Французькій Республіці впродовж січня-червня 1920 р.

30 грудня 1919 р. М. Тишкевич повідомив МЗС УНР про те, що з огляду на попередні помилки при формуванні делегації УНР у Парижі, було б доречним змінити її склад. Вже 4 січня 1920 р. РНМ УНР надала йому надзвичайні повноваження для роботи [11, арк.1]. Голова делегації мав виключне право скорочувати штати і бюджет місії; звільняти членів делегації з повідомленням про свої дії Директорії для остаточного затвердження; приймати за власним вибором нових членів; розпоряджатися фондами делегації з відповідальністю лише перед урядом УНР [12, арк.2]. Своім наказом уряд Директорії чітко визначив також права та обов'язки інших членів представництва УНР у Франції.

18 січня в уряді Французької Республіки відбулися певні зміни. Ж. Клемансо подав у відставку з поста прем'єр-міністра країни (20 січня новим керівником уряду було призначено А. Мільєрана) [13, с.264]. Зміна здавалась політично вигідною для УНР, оскільки Ж. Клемансо був найбільшим „противником” української суверенності. У першій же своїй промові, А. Мільєран зобов'язався „дати відсіч більшовикам” [14, с.161], тому призначення нового прем'єр-міністра давало певні сподівання дипломатам УНР, що він більш прихильно налаштований до українських визвольних змагань. У той же день українська делегація надіслала Найвищій Раді союзних держав звернення: „Придивитись тяжкому становищу в якому знаходиться український народ і дати уряду УНР змогу боротися зі страшною фізичною загрозою життю населення України” [йшлося про дозвіл ввезення в Україну медичних препаратів для армії та цивільного населення – Я.П.]. [15, арк.64]. Із подібним проханням звертався і Головний Отаман С. Петлюра [16, с.193-194]. Натомість лідери Антанти, як і раніше, залишили ці звернення поза своєю увагою.

19 січня С. Петлюра, звертаючись до М. Тишкевича, писав, що українська делегація мусить зацікавити політичні та підприємницькі кола Антанти можливістю розпочати економічні зносини з УНР. „Коли ми будемо і далі ізольовані з сусідами і Європою в цілях товарообміну ... нам прийдеється дуже тяжко”, – зазначав він [17, арк.3-4]. Однак, зважаючи на катастрофічний стан української влади, представництву було поставлено надскладне завдання. Уряд Директорії практично не контролював власну територію, тому реально на міг забезпечити виконання своїх економічних зобов'язань. Про фінансово-економічну кризу УНР свідчив також той факт, що її уряд уповноважував М. Тишкевича „домагатись перед Мировою Конференцією та Державами Антанти про пред'явлення грошових претензій до Германського Уряду відносно відшкодування вчинених германським військом шкод і збитків [в Україні – Я.П.]” [12, арк.41]. Якщо зважити на те, що Німеччина була зобов'язана виплачувати значні репарації країнам-переможцям, то претензії УНР виглядали просто нереальними. Тим паче, що німецький уряд діяв в Україні в рамках підписаного союзного договору. У свою чергу Найвища Рада союзних держав, з ініціативи Д. Ллойд-Джорджа, прийняла рішення припинити економічну блокаду РСФРР [18, с.146]. Слід зазначити, що це питання обговорювалося ще 5 липня 1919 р., однак через опір Франції не було ухвалене [19, арк.86]. Однак, зважаючи на економічну кризу в більшості європейських країн, воно було ратифіковане на початку 1920 р. До речі, згідно даних англійської газети „Times”, у грудні 1919 р. допомогу по безробіттю в Європі отримувало від 40 до 50 млн. чоловік [20, арк.10]. Тому зняття економічної блокади проти РСФРР було актуальним питанням для налагодження товарообміну на європейському континенті.

21 січня 1920 р. військовий радник української місії в Парижі зазначав військовому міністерству УНР, що А. Мільєран та міністр закордонних справ Франції позитивно ставилися до ідеї самовизначення націй: „Слід щоб версальський мир не був для нас ударом, позаяк народності бувшої Росії дивляться на нас як заступників. Ми повинні визнати їх самостійне політичне життя”. Водночас ставлення до УНР характеризувалося досить скептично: „Мала віра в талант і здібність української інтелігенції і урядових кіл здобувати самостійну державу” [21, арк.12зв.,15]. Така позиція була викликана, по-перше, наслідком відвертої антиукраїнської діяльності російських та польських представництв у Парижі, по-друге, політичною слабкістю уряду Директорії. Однак, незважаючи на „прохолодне” ставлення до УНР, українські дипломати продовжували активну діяльність, спрямовану на визнання суверенності УНР. 21 січня С. Петлюра, звертаючись до М. Тишкевича, просив останнього посприяти вирішенню питання щодо українських військовополонених, які перебували в різних європейських країнах. „Для нас важливо щоб Антанта дозволила використовувати наших полонених, яких тільки в Німеччині 30-40 тисяч”, – писав Головний Отаман [17, арк.15]. Натомість, як і попередні звернення, всі запити та зустрічі М. Тишкевича з представниками Антанти не дали позитивного результату і з цього питання. Частково можна зрозуміти позицію Антанти, передусім Франції, відносно несприйняття ідеї суверенності України. Так, лише на прикладі української делегації в Парижі було видно, що ідея незалежності УНР трактується українським політикумом далеко не однозначно, нерідко абсолютно з протилежних позицій. У цьому контексті доречно навести слова Я. Окуневського щодо діяльності дипломатів України: „Ніде правди діти, що ми, українці, уміємо дуже добре від себе людей відпихати, а симпатій для себе з’єднувати ми не вміємо. Кружковство і критиканство заїло і заїдає нас” [22, арк.1]. Досить хиткою була і політична позиція у провідників визвольних змагань. Один з лідерів української Директорії В. Винниченко зазначав: „Нема у нас нації. Є темний, осоловілий ... народ. Ми хочемо зробити його нацією, а він скоса дивиться на наші маніпуляції й сердито бурчить”, – писав В. Винниченко [23, с.309]. Цих „маніпуляцій” не могли збагнути не лише український народ, а й досвідчені європейські політичні кола. Тому і сама ідея суверенності УНР не сприймалася у політичному середовищі Антанти загалом та Франції зокрема. Цікавим фактом також є те, що „темний, осоловілий народ” підтримував українську Директорію [24, арк.7], у той же час „вороже ставився до Денікіна” [25, арк.62]. Інша справа, що, за словами І. Мазепи, „революція застала наше суспільство без розвиненої провідної верстви” [26, с.144]. Напевно, це було однією з головних проблем тодішнього керівництва УНР.

У другій половині січня 1920 р. взаємовідносини між дипломатами УНР та ЗО УНР у Парижі фактично перебували у кризовому стані через різні погляди на шляхи утвердження державної суверенності. Так, С. Петлюра звертав увагу М. Тишкевича на те, що провідники галицького уряду зробили ставку на союз із генералом А. Денікіним. „Ця комбінація, крім нового удару нашій національній єдності та гідності, нічого не принесе”, – писав він [17, арк.7]. У цьому аспекті слід зауважити, що непорозуміння між дипломатами ЗУНР та УНР з одного боку були наслідком непродуманої зовнішньої політики керівництва України, а з іншого – викликані різними факторами зовнішньої агресії. Так, для УНР головна військова загроза була з боку більшовицької Росії, для ЗУНР – це була Польща.

29 січня М. Тишкевич був прийнятий президентом Франції П. Дешанелем [27, арк.82]. Можна припустити, що дипломат під час аудієнції говорив з новим президентом Франції про проблеми міжнародного визнання УНР, про необхідність такого кроку з боку Франції та про катастрофічний санітарно-епідеміологічний стан в Україні. Натомість П. Дешанель запевнив дипломата, що у Франції є декілька „привабливих перспектив стосовно України” [28, с.64]. Однак ця зустріч не принесла необхідної для УНР допомоги, оскільки новообраним президентом маніпулювали кола, які не були зацікавлені у суверенності УНР. Сам же П. Дешанель був слабкою політичною фігурою, для того щоб приймати кардинальні рішення.

Наприкінці січня стало зрозумілим, що діяльність місії УНР у Франції потребує змін у напрямках роботи, оскільки не давала реальних результатів. Про це, зокрема, писав і С. Петлюра до М. Тишкевича: „Загальне становище на Україні є таким, що дипломатична акція наша за кордоном мусить придбати жвавіші форми і темпи” [17, арк.19]. Вибір стратегії діяльності мав обрати сам голова. 1 лютого уряд Директорії виділив українським дипломатам у Франції додатково 350 тис. фр. франків [29, с.178].

12 лютого українська дипломатична місія в Естонії подала звіт Головному Отаману, в якому висловила свій погляд на політичну ситуацію в Європі та шанси УНР на здобуття офіційного визнання. У звіті наголошувалося, що у 1919 р. Антанта підтримувала російський білий рух з єдиною метою – відновлення колишньої імперії. Наприклад, Франція „інвестувала” лише в армію А. Денікіна 40 млн. фр. франків [30, с.10]. Натомість вже у 1920 р. А. Денікін та інші були практично розбиті більшовицькими військами. Зрозумівши свою помилку, лідери Антанти відмовилися від введення військ та фінансової допомоги антибільшовицьким силам у Росії, оскільки економіка держав не витримувала додаткових навантажень. „Французький франк за останній рік впав трохи не наполовину, англійський фунт на четвертину”, – зазначалося у звіті. Тому, на думку дипломатів, у політиці держав Антанти „на черзі стоїть фактичне визнання Радянської Росії” [31, арк.3], уряд якої міг реально запропонувати країнам Антанти принаймні продукцію сільського господарства. Слід відзначити, що ці зауваження абсолютно відповідали реальному стану речей. Очевидно саме тому вже 17 лютого С. Петлюра писав М. Тишкевичу: „Мені здається, що без фінансових та торговельних комбінацій справа і нашого визнання і допомоги нам не може мати реального ґрунту” [17, арк.25]. Головний Отаман, до речі, звертав увагу на це не лише керівника делегації УНР у Франції. 4 березня він звернувся до всіх представництв УНР за кордоном із закликом привернути увагу урядових та підприємницьких кіл Європи до природних багатств України та можливості їх

експлуатації [32, с.382]. Єдине, що не врахував С. Петлюра у своїх відозвах, це те, що економічні пропозиції до Антанти слід було підкріплювати хоча б стабільністю уряду Директорії. З цієї проблемою зіткнувся під час зустрічей з представниками французьких політичних та фінансово-економічних кіл М. Тишкевич. Хоча він і доводив, „що існування України в інтересах Франції і дає для Франції економічну користь”, однак не міг підкріпити свої слова твердими гарантіями уряду Директорії. 1 березня військовий радник української місії у Парижі зазначав: „Можна з певністю сказати, що сучасний політичний момент являється кризою для української справи”. На підтвердження своїх слів він навіть вислів одного з французьких дипломатів (не називаючи ім'я): „Україна єдина республіка, яка досі не організувалася і не доказала своєї спроможності до державного будівництва” [33, арк.121-122,124]. На жаль, ця оцінка віддзеркалювала реальне становище в Україні.

Однак, незважаючи на антиукраїнську політику офіційної Франції, дипломатам УНР все ж вдалося знайти певну підтримку в політичних колах. Так, чотирнадцять депутатів французького парламенту на чолі з Г. де Гайар-Бансельмом виступили з пропозицією, що Франція має підтримати суверенність УНР [34, арк.11]. Зокрема, у виступах 6 лютого та 27 березня цей політик наполягав, що Франція мусила „визнати Україну не лише як активного чинника у боротьбі з більшовизмом, але і економічно високоцінну державну одиницю” [35, с.346]. Проте подібні висловлювання мали поодинокий характер і не могли реально змінити офіційної зовнішньополітичної доктрини Франції щодо УНР. 18 березня А. Лівіцький констатував: „Антанта фактично передала нашу справу на розгляд поляків” [5, с.107]. Під Антантою малася на увазі в першу чергу позиція Франції, яка послідовно відстоювала великодержавні інтереси Польщі.

24 березня уряд Директорії черговий раз доручив М. Тишкевичу домогтися відшкодування Німеччиною втрат, заподіяних українському народу під час перебування її військ на території України. Крім того, голова дипломатичного представництва повинен був вирішити питання повернення Німеччиною українських коштів, які зберігалися в німецьких банках. За обрахунком уряду УНР Німеччина мала повернути 400 млн німецьких марок [36, арк.5зв.], що зберігалися в її банках від часу урядування П. Скоропадського. Проте М. Тишкевичу не вдалося вирішити це питання.

У квітні 1920 р. українсько-французькі взаємини все ж зрушили з „мертвої” точки. У політичному проводі Директорії виникли певні сподівання, що Франція могла б визнати державність УНР внаслідок того, що 21-22 квітня був підписаний українсько-польський військовий договір. Від УНР його підписав А. Лівіцький, з польської сторони – Я. Домбровський.

Мирний договір та військова конвенція щодо спільних дій проти більшовиків були прихильно сприйняті французькими офіційними колами. Уряд Франції також розглянув можливість „висилання військової місії, яка допомогла би організації Української Армії” [37, арк.8]. Французи збиралися направити в Україну спеціальну місію „з фахових урядовців відповідних міністерств” [38, с.105] для допомоги налагодження роботи державного апарату. Франція, за твердженням І. Мазепи, дала свій дозвіл на продаж всіх необхідних засобів та матеріалів для української армії [39, с.76]. Варто зазначити, що до квітня 1920 р. фактично лише Румунія продавала УНР зброю та боєприпаси. Наприкінці квітня помічник прем'єр-міністра А. Мільєрана підтвердив члену української місії полковнику Адамовичу можливість визнання УНР: „Франція принципово постановила визнати самостійність України, однак не „де-юре”, а тільки „де-факто”, але поки що вона чекає наслідків польсько-української офензиви. Франція хоче переконатись чи Україна зуміє збудувати державний апарат і встановити на своїй території лад і порядок” [40, арк.164]. Перебіг військових дій спільної українсько-польської армії також знайшов своє висвітлення і у французькій пресі. Український тижневик „Воля” констатував, що „українська справа у Франції має більш прихильне відношення ніж в Англії, особливо тепер, коли Україна заключила згоду з союзницею Франції Польською Республікою” [41, с.257].

Наслідки змін зовнішньої політики Франції відносно УНР виявилися незабаром. 26 травня відбулася зустріч М. Тишкевича з Р. Пуанкаре, під час якої обговорювалося питання взаємовідносин між УНР та Францією. Однак головна вимога французьких політиків до уряду Директорії залишалася незмінною. Останній своїми діями мав довести вміння контролювати внутрішньополітичну ситуацію в країні. Про це 1 червня зазначалося у звіті українських дипломатів у Парижі до МЗС УНР: „Час визнання самостійності України буде залежати у великій мірі від того, як піде організація державного апарату” [42, арк.46]. Таким чином, перед українським урядом постало досить складне завдання вдосконалення та реформування принципів своєї діяльності. Водночас підписання угоди остаточно перекреслило можливість спільних дій УНР та ЗУНР на міжнародній арені. За словами І. Мазепи, договір „остаточно знищив ширшу коаліцію українських національних сил” [43, с.247]. Крім того, він зазначив „не ми самі тепер рішаємо про нашу будучність”. Ці слова одного з лідерів української визвольної боротьби знайшли реальне підтвердження, оскільки Польща у своїх відносинах з УНР і не думала рахуватися з інтересами України. Використовуючи війська УНР, вона чітко дотримувалася своєї зовнішньополітичної стратегії: якомога більше розширити власні кордони. „Поляки дивилися на Директорію і Україну не як на рівноправного союзника, а скоріше як на свого сателіта”, – писав про свої враження від українсько-польського союзу І. Мазепа [44, с.12].

Фактично перша половина 1920 р., незважаючи на величезну роботу, проведenu дипломатичним представництвом УНР у Франції, закінчився для України поразкою на дипломатичному фронті. Французькі політичні кола, навіть після поразки білогвардійських військ, не зважили на український потенціал для продовження боротьби проти більшовизму. Прагнучи будь-що дотримуватися ідеї відбудови „великої та неділимой Росії” та підтримуючи імперіалістичні наміри Польщі, Франція фактично позбавила УНР своєї підтримки. Водночас не можна ігнорувати і той факт, що дипломати УНР значною мірою самі спровокували

недовіру до України з боку політичних кіл Франції. Зокрема, французькі політики в основному не сприймали серйозно дипломатичне представництво і вважали весь український визвольний рух не інакше як проявом сепаратизму та анархії на території колишньої Російської імперії.

Джерела та література

1. Марголін А. Украина и политика Антанты (Записки еврея и гражданина) / А. Марголін. – Берлин: Изд-во С. Ефрон, 1922. – 397 с.
2. Шульгин О. Без території. Ідеологія та чин уряду УНР на чужині / О. Шульгин. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 352 с. – (автентич. відтворення вид. 1934 р.).
3. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР: у 7 т. / М. Стахів. – Скрентон, 1964. – Т. 5: Директорія і Антанта. – 1964. – 248 с.
4. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921 / І. Мазепа. – К.: TEMPORA, 2003. – 607 с.
5. Симоненко Р.Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (II пол. 1919 – березень 1921 р.) / Р.Г. Симоненко. – К.: Наукова думка, 1965. – 302 с.
6. Рибалка І.К. Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні / І.К. Рибалка. – Харків, 1962. – 188 с.
7. Шевченко І.Д., Балюк О.О. Антанта проти українського „сепаратизму”. Дипломатія доби Директорії УНР та її уроки / І.Д. Шевченко, О.О. Балюк // Політика і час. Україна в міжнародних відносинах. – 1998. – №7. – С. 65-72.
8. Держалюк М.С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917-1922 роках / М.С. Держалюк. – К.: Оріяни, 1998. – 240 с.
9. Варгатюк С.В. Зовнішня політика Директорії УНР: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / С.В. Варгатюк. – К., 1996. – 165 с.
10. Кучик О.С. Україна в зовнішній політиці Антанти (1917-1920 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О.С. Кучик. – Львів, 2001. – 224 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (м. Київ) (далі – ЦДАВО). – Ф.1429. – Оп.2. – Спр.7а. – 113 арк.
12. ЦДАВО. – Ф.1429. – Оп.2. – Спр.6. – 85 арк.
13. Прицкер Д.П. Жорж Клемансо. Политическая биография / Д.П. Прицкер. – М.: Мысль, 1983. – 315 с.
14. Ачкавізі Б.О. Франція: від війни до миру. Політичні сили й проблеми післявоєнного устрою. 1918-1924 / Б.О. Ачкавізі. – К., 2000. – 370 с.
15. ЦДАВО. – Ф.3696. – Оп.1. – Спр.38. – 81 арк.
16. Петлюра С. Статті / Симон Петлюра. – К.: Дніпро, 1993. – 342 с.
17. Центральний державний історичний архів України (м. Львів) (далі – ЦДІАЛ). – Ф.681. – Оп.1. – Спр.18. – 37 арк.
18. История международных отношений и внешней политики СССР 1917-1939 гг. / [под ред. В.Г. Трухановского]. – М.: ИМО, 1961. – 718 с.
19. Центральний державний архів громадських об'єднань України (м. Київ) (далі – ЦДАГО). – Ф.1. – Оп.20. – Ч.1. – Спр.108. – 152 арк.
20. ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.20. – Ч.1. – Спр.45. – 13 арк.
21. ЦДАВО. – Ф.1429. – Оп.2. – Спр.21. – 89 арк.
22. ЦДІАЛ. – Ф.383. – Оп.1. – Спр.3. – 6 арк.
23. Винниченко В. Щоденник: в 2 т. / В. Винниченко. – Едмонтон; Нью-Йорк, 1980. – Т.1: 1911-1920. – 1980. – 500 с.
24. Державний Архів Служби Безпеки України (м. Київ) (далі – ДА СБУ). – Спр.69270. – Т.33. – 30 арк.
25. ДА СБУ. – Спр.69270. – Т.32. – 190 арк.
26. Мазепа І. Підстави нашого відродження / І. Мазепа. – Б/м: Прометей, 1949. – 163 с.
27. ЦДАВО. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.7. – 436 арк.
28. Скляренко Д. Зовнішньополітичні акції уряду УНР в 1919-1921 рр. (За матеріалами Державного архіву Служби безпеки України) / Д. Скляренко // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – №1/2. – С. 57-69.
29. Петлюра С. Статті. Листи. Документи: в 3 т. / С. Петлюра. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1999. – Т.3. – 1999. – 616 с.
30. Деникин А.И. Очерки русской смуты / А.И. Деникин. – М.: Мысль, 1991. – 206 с.
31. ЦДАВО. – Ф.1429. – Оп.2. – Спр.22. – 37 арк.
32. Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції. 1917-1923: в 2 т. / О. Доценко. – Львів, 1924. – Т.2. – Книга 5. – 1924. – 398 с.
33. ЦДАВО. – Ф.4211. – Оп.1. – Спр.15. – 134 арк.
34. ДА СБУ. – Спр.69270. – Т.36. – 45 арк.
35. Сергійчук В.І. „Ви надто маленька держава, щоб існувати самостійно...” (Франція-Україна: 1917-1921 рр.) / В.І. Сергійчук // Науковий вісник дипломатичної академії України. – 2003. – №9. – С. 333-350.
36. ЦДАВО. – Ф.1429. – Оп.2. – Спр.111. – 8 арк.
37. ЦДАВО. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.404. – 214 арк.
38. Яблонський В.М. Від влади п'ятьох до диктатури одного. Історико-політичний аналіз Директорії УНР / В.М. Яблонський. – К.: Альтерпрес, 2001. – 160 с.
39. Мазепа І. Огнева проба. Українська політика й стратегія в добі Зимового походу 1919-20 / Ісак Мазепа. – Прага: Колос, 1941. – 96 с.
40. ЦДАВО. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.14. – 167 арк.
41. Воля. – Відень. – 1920.
42. ЦДАВО. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.379. – 195 арк.
43. Веденєєв Д.В. Українська історіографія про причини та наслідки розриву Акту Злуки (зовнішньополітичний аспект) / Д.В. Веденєєв // Українська соборність: ідея, досвід, проблеми: (До 80-річчя Акту Злуки 22 січня 1919 р.). – 1999. – С. 243-253.
44. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). – К.: МП „Феникс”, 1992. – 260 с.

Попенко Я. В. Деятельность дипломатической миссии УНР во Франции (январь – июнь 1920 г.)

Статья посвящена деятельности украинской дипломатической миссии УНР во Франции в январе-июне 1920 г. В статье рассмотрены основные акции украинской дипломатии в Париже, проанализированы основные этапы переговоров между представителями Украины и французскими политиками, выявлены основные причины непризнания Францией государственной суверенности УНР.

Ключевые слова: Украинская Народная Республика, правительство Директории, дипломатическая миссия, военно-политический союз, Французская Республика, переговорный процесс.

Popenko Ya. V. The activity of legation of UNR in France (January – June in 1920)

The article is devoted activity of legation of UNR in French Republic in January-June in 1920. In a period existence of government of Directory 1920 became critical in ukrainian-french intergovernmental mutual relations. The first half in 1920 gave the diplomats of UNR in France certain hopes on achievement of the real relations between Ukraine and French Republic. Legation of UNR carried out the row of political steps for achievement of positive result. In the article the analysed activity of legation of UNR, character of negotiations with the French politicians, actions of anti-ukrainian forces and others like that.

Key words: UNR, government of Directory, French Republic, legation, the Entente, Polish Republic, ukrainian-polish military-political agreement.

УДК 94:35.072.6(477.6/7)“1920/1923”

М. О. Носик

**ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ГІЛКИ ОРГАНІВ КОНТРОЛЮ
НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (1920–1923 РР.)**

Висвітлюється початковий етап діяльності органів державного контролю на Півдні України. Також у статті висвітлюються специфічні риси, котрі яскраво характеризують особливості становлення та діяльності органів Робітничо-селянської інспекції на Одещині, Миколаївщині та Херсонщині до їх об'єднання з партійною гілкою органів контролю. Увага акцентується на специфіці взаємин південноукраїнських органів контролю з політичним центром і місцевими відомчо-галузевими інспекціями. Вперше до наукового обігу вводяться дані про чисельність та структурну організацію регіональних органів контролю вказаного періоду на Південі України.

Ключові слова: державний контроль, Робітничо-селянська інспекція, спеціалізовані інспекції, Чорноморська РСІ, Південна округна РСІ шляхів сполучення, Миколаївська повірочна інспекція, Бюро скарг і заяв.

Південноукраїнський регіон завжди був одним з провідних промислово-економічних, сільськогосподарських, торгівельних, політичних та культурних центрів України, а також відігравав роль важливого транзитно-транспортного вузла, “вікна” до Європи та світу. До того ж на Півдні України знаходилася розгалужена водно-транспортна система, що пов'язувала причорноморські порти з внутрішніми промисловими та сільськогосподарськими районами Радянської України.

У роки національно-визвольних змагань Південна Україна була одним з основних центрів боротьби між декількома військово-політичними блоками й угрупованнями. Одразу ж після появи нового типу держави – країни Рад, відбувся процес формування радянських органів контролю, котрі займалися інспекційно-ревізійною та контрольно-перевірочною діяльністю. Необхідність створення радянських органів контролю постала через постійну бюрократизацію державного управлінського апарату, який протягом 1918-1921 рр. злився з партапаратом [1, с.66-67]. До того ж новий комуністичний режим не користувався особливою популярністю серед місцевого населення і не мав міцної соціальної бази. Крім того на теренах Південної України панували хаос, децентралізація влади, отаманщина, широкого розповсюдження дістав селянсько-повстанський рух [2, с.25-26, 33-34].

Наслідком такої складної ситуації стало створення у відповідності з ідеями В.І. Леніна нового типу радянських органів контролю – Робітничо-селянської інспекції (далі – РСІ, Робсельінс), головним завданням якої був нагляд за державотворчими процесами, за формуванням владних структур, фінансово-матеріальною діяльністю, обліком та звітністю різноманітних державних органів і структур, а також дії з недопущення децентралізаторських процесів в межах Радянської України [3, с.25-26]. Часовий проміжок 1920-1923 рр. став початковим етапом формування державної гілки радянських органів контролю – Робітничо-селянської інспекції (до її об'єднання з органами партійного контролю – з Центральною контрольною комісією (ЦКК КП(б)У) на теренах сучасних Одещини, Миколаївщини та Херсонщини.

Питання, пов'язані з висвітленням початкового етапу формування і діяльності органів Робсельінсу Української СРР на Півдні України, не піднімалися ні у радянській, ні у сучасній українській історіографії. Радянська історична наука торкалася тільки тих питань, які стосувалися розбудови і функціонування розгалуженої системи радянських органів контролю – РСІ, проте лише в межах РСФРР, тоді як про органи РСІ Радянської України не згадували взагалі. Вперше такого роду аналіз був наведений у роботах тогочасного діяча органів РСІ Радянської України А. Ротта [4] та радянських істориків К.В. Гусева [5] та О.І. Коняєва [6]. Лише такі представники радянської історичної науки, як О.І. Чугунов [7], Н.О. Воскресенська